

Najstarsze metryki uniwersytetów w Polsce w badaniach genealogicznych

Metryki uniwersyteckie, czyli wpisy immatrykulacyjne studiujującej na uniwersytetach i akademiach młodzieży, są od dawna uznawane za najważniejsze źródło do poznania polskiej kultury umysłowej w dawnych wiekach¹. Genealogia również może korzystać z tego typu źródła, ponieważ przedmiotem badań genealogów są nie tylko więzy pokrewieństwa i powinowactwa między poszczególnymi przodkami, ale także losy i historie rodzinne. Chcąc bardziej rozbudować dzieje własnej rodziny, w pewnym momencie genealog będzie musiał skorzystać z metryk lub albumów uniwersyteckich, gdyż są jednym z najstarszych źródeł historycznych zawierających dane personalne naszych przodków. Często mogą być wręcz punktem wyjścia poszukiwań genealogicznych, ponieważ najstarsze polskie metryki pochodzą z XV wieku. Oczywiście inną kwestią pozostaje fakt, iż nie każdy człowiek średniowiecza czy okresu nowożytnego podejmował jakąkolwiek edukację; o wyższej nawet nie wspominając. Wiadomo, że chłopci i ubodzy mieszczenie nie podejmowali masowo nauki na wyższych uczelniach, gdyż nie było ich na to stać albo byli ustawowo przywiązani do ziemi, choć jak wiemy stanowili zdecydowanie najliczniejszy stan społeczny. Niemniej zdarzały się czasem wybitne kariery synów chłopskich. Dość wymienić wybitnego poetę okresu renesansu Klemensa Janickiego, który pochodził z wielkopolskiej rodziny chłopskiej, a mimo to otrzymał przednie wykształcenie, które zwińczył stopniem doktora filozofii Uniwersytetu Padeńskiego i papieskim laurem poetyckim poeta laureatus².

Rzecz jasna przykład Janickiego nijak się ma do sytuacji w wiekach późniejszych, kiedy szlachta dyktowała rytm życia społeczno-politycznego w Polsce. Dość wymowny jest tu przypadek doktora filozofii i profesora matematyki w Krakowie, Kazimierza Dziurkiewicza, który w roku 1681 postanowił wybrać się na dalsze studia. Niestety, właściciel wsi, z której Dziurkiewicz pochodził, Stanisław Lanckoroński – starosta stopnicki, wysłał za nim pościg i uwięził w swych dobrach jako zbiegłego poddanego³. Dopiero po roku 1864 (zniesienie poddaństwa w zaborze rosyjskim), a więc ostatecznym zniesieniu poddaństwa osobistego chłopów na ziemiach polskich, zaistniała możliwość powszechnej nauki na każdym szczeblu edukacji. Wiadac to wyraźnie w strukturze korpusu studiujujących na polskich uczelniach⁴.

Abstrahując jednak od samej możliwości studiowania, watro zaznaczyć, że sięgając po najstarsze metryki uniwersytetów w Polsce, należy mieć na uwadze, że nie zawsze nasze poszukiwania okażą się owocne. Nie chodzi tu tylko o małą liczbę studiujujących w dawnych wiekach czy upośledzenie społeczne pewnych grup, ale także o niedoskonałości źródła historycznego, jakim są metryki i albumy studentów. Przede wszystkim nie zachowały się do naszych czasów pełne wykazy studiujujących. Dla przykładu, nie posiadamy albumu studentów Akademii Krakowskiej z lat 1643–1719, ponieważ spłonęły w jednym z licznych poza-

¹ M. Chachaj, *Metryki zagranicznych uniwersytetów i akademii jako źródło do dziejów kultury polskiej (XVI–XVIII w.)*, [w:] *Studia z dziejów epoki Renesansu*, red. H. Barycz, Warszawa 1979, s. 37–56.

² M. Cytowska, *Janicki Klemens (1516–1543)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 10, red. K. Lepszy, Wrocław 1962–1964, s. 504–505.

³ E. Rostworowski, *Czasy saskie (1702–1764)*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364–1764*, red. K. Lepszy, t. 1, Kraków 1964, s. 417.

⁴ A.K. Banach, *Młodzież chłopska na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1860/61–1917/18*, Kraków 1997; idem, *Kariery zawodowe studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego pochodzenia chłopskiego z lat 1860/1861–1917/1918*, Kraków 2009.

rów, jakie odwiedziły Kraków w XVIII wieku⁵. Dodatkowo praktyka kancelaryjna na uczelniach do końca XVIII wieku polegała często na tym, iż pisarze zapisywali studentów z reguły ze słuchu lub z przygotowanych notatek, które zresztą sporządzali po czasie i również na podstawie ustnej deklaracji studenta⁶. Stąd liczne nazwiska oraz nazwy miejscowości są zniekształcone i często nie do zweryfikowania. Często także w ogóle ich nie zapisywano, i tak można spotkać zapisy typu: Stanislaus de Cracovia, Johannes de Golina czy Mathias dioc. Gneznensis. Trudno odnaleźć zatem konkretnego Stanisława z Krakowa, Jana z Golin, który na pewno pochodził z Wielkopolski, ale miejscowości o nazwie Golina można spotkać aż dwie w tym województwie (w powiecie konińskim i jarocińskim), czy Macieja z diecezji gnieźnieńskiej. Niemniej jednak, mimo trudności, warto sięgnąć po to źródło, gdyż czasem można odnaleźć niezwykle ciekawe dla każdego genealoga informacje.

Aby lepiej orientować się w zasobie źródłowym dotyczącym najstarszych metryk i albumów studentów oraz wiedzieć gdzie szukać potencjalnych przodków, zamieszczono na końcu tego opracowania zestawienie wszystkich ogólnodostępnych archiwaliów uniwersyteckich dotyczących list studentów. Oprócz najstarszego uniwersytetu na ziemiach polskich, czyli Akademii Krakowskiej (nazwa Uniwersytet Jagielloński pochodzi dopiero z 1817 roku), zamieszczono dodatkowo metryki Uniwersytetu Alberta w Królewcu, który został założony w 1544 roku staraniem Albrechta Hohenzollerna. Nie jest to może typowo polska uczelnia, ale Królewiec pozostawał lennem Rzeczypospolitej do 1657 roku i otrzymał przywileje od Zygmunta Augusta⁷. Poza tym silnie oddziaływały na niego środowiska polskie, a tym samym liczne rzesze Polaków studiowały w tej uczelni.

Kolejne metryki należą do Akademii Wileńskiej przekształconej przez króla polskiego Stefana Batorego w 1579 z kolegium jezuickiego⁸. W roku 1781 Akademia zyskała świeckie oblicze i została przekształcona w Szkołę Główną Litewską, a po III rozbiórze Polski w Cesarski Uniwersytet Wileński⁹, stąd w zestawieniu umieszczono metryki kończące się na roku 1781. Ostatni album studentów należy do Akademii Zamojskiej (Hippaeum Zamoscianum), która powstała pod koniec XVI wieku (1594), staraniem kanclerza wielkiego koronnego Jana Zamoyskiego¹⁰. Z powodu przekształcenia jej w 1784 roku w zwykłe liceum¹¹ listy studentów sięgają jedynie roku 1781.

Na koniec zostały dołączone wydane drukiem księgi wpisów uczniów Gimnazjum Gdańskiego oraz metryka Gimnazjum Elbląskiego, a więc szkół miejskich o poziomie wyższym niż szkoła średnia, ale nieposiadających statusu równego uniwersytetowi czy akademii, choć stanowiły jedno z czołowych szkół w Rzeczypospolitej okresu wczesnonowoczesnego.

1. Najstarsze albumy i metryki studentów Akademii Krakowskiej:

- *Metrica seu Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis*, P. 1, *inde ab anno 1400 usque ad annum 1508* (rękopis dostępny online na stronie Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej), – *Metrica seu Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis*, P. 2, *inde ab anno 1509 usque ad annum 1551* (rękopis dostępny online na stronie Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej),
- *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, t. 1–2, red. A. Gąsiorowski, Jurek Tomasz, Skierska Izabela, Grzesik Ryszard, Kraków 2004,
- *Metryka czyli album Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1509–1551*, red. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, R. Grzesik, Warszawa 2010,
- *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, fasc. I, *Ab anno 1400 ad annum 1434*, Kraków 1883 (edycja źródłowa dostępna online na stronie Zielonogórskiej Bibliotece Cyfrowej),

⁵ *Conclusiones Universitatis Cracoviensis ab anno 1441 ad annum 1589*, wyd. H. Barycz, Kraków 1933, s. XXVII.

⁶ M. Chachaj, *Metryki zagranicznych...*, op. cit., s. 42.

⁷ J. Jasiński, *Historia Królewca*, Olsztyn 1994, s. 49.

⁸ L. Janowski, *Wszechnica Wileńska 1578–1842*, Wilno 1921, s. 1–6.

⁹ M. Baliński, *Dawna Akademia Wileńska. Próba jej historii od założenia w roku 1579 do ostatecznego jej przekształcenia w roku 1803*, Petersburg 1862, s. 355–373.

¹⁰ S. Łempicki, *Działalność Jana Zamoyskiego na polu szkolnictwa 1573–1605*, Kraków 1921, s. 102.

¹¹ J.K. Kochanowski, *Dzieje Akademii Zamojskiej (1594–1784)*, Kraków 1900, s. 340–342.

- *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 1, *Ab anno 1400 ad annum 1489*, Kraków 1887 (edycja źródłowa dostępna online na stronie Biblioteki Cyfrowej Małopolskiego Towarzystwa Genealogicznego),
- *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 2, fasc. I, *Ab anno 1409 ad annum 1515*, red. A. Chmiel, Kraków 1892 (edycja źródłowa dostępna online na stronie Biblioteki Cyfrowej Małopolskiego Towarzystwa Genealogicznego oraz Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej),
- *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 2, fasc. II, *Ab anno 1515 ad annum 1551*, red. A. Chmiel, Kraków 1892 (edycja źródłowa dostępna online na stronie Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej),
- *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 3, fasc. I, *Ab anno 1551 ad annum 1589*, red. A. Chmiel, Kraków 1904 (edycja źródłowa dostępna online na stronie Biblioteki Cyfrowej Małopolskiego Towarzystwa Genealogicznego),
- *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 3, *Ab anno 1551 ad annum 1606*, red. A. Chmiel, Kraków 1892 (edycja źródłowa dostępna online na stronie Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej),
- *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 4, *Continens nomina studiosorum ab anno 1607 ad annum 1642*, red. J. Zathey, Kraków 1950 (edycja źródłowa dostępna online na stronie Biblioteki Cyfrowej Małopolskiego Towarzystwa Genealogicznego),
- *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 5, *Continens nomina studiosorum ab anno 1720 ad annum 1780*, red. K. Lewicki, Kraków 1956 (edycja źródłowa dostępna online na stronie Biblioteki Cyfrowej Małopolskiego Towarzystwa Genealogicznego),
- *Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850–1918. A–D*, red. J. Michalewicz, Kraków 1999,
- *Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/51–1917/18. E–J*, red. K. Stopka, Kraków 2006,
- *Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/51–1917/18. K–Ł*, red. K. Stopka, Kraków 2009,
- *Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/51–1917/18. R*, red. K. Stopka, Kraków 2013.

2. Najstarsze albumy i metryki studentów Uniwersytetu Alberta w Królewcu:

- *Die Matrikel und die Promotionsverzeichnisse der Albertus – Universität zu Königsberg i. Pr. 1544–1829*, t. 1, *Die Immatrikulationem von 1544–1656*, red. G. Erler, Lipsk 1910 (edycja źródłowa dostępna online na stronie Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej),
- *Die Matrikel und die Promotionsverzeichnisse der Albertus – Universität zu Königsberg i. Pr. 1544–1829*, t. 2, *Die Immatrikulationem von 1657–1829*, red. G. Erler, Lipsk 1911–1912,
- *Die Matrikel und die Promotionsverzeichnisse der Albertus – Universität zu Königsberg i. Pr. 1544–1829*, t. 3, *Register*, red. G. Erler, Lipsk 1917 (edycja źródłowa dostępna online na stronie Elbląskiej Biblioteki Cyfrowej).

3. Najstarsza metryka promowanych Akademii Wileńskiej:

- *Akademijos laurai. Laurae academicae (1584–1781)*, red. I. Balčienė, Z. Bliznikienė, D. Kupčinskaitė, Vilnius 1997 (wersja zdigitalizowana dostępna w zbiorach osobistych autora).

4. Najstarszy album studentów Akademii Zamojskiej:

- *Album studentów Akademii Zamojskiej 1595–1781*, oprac. H. Gmitrek, Warszawa 1994.

5. Księga wpisów uczniów Gimnazjum Gdańskiego:

- *Catalogus Discipulorum Gymnasii Gedanensis 1580–1814*, oprac. Z. Nowak, P. Szafran, Warszawa – Poznań 1974.

6. Metryka uczniów Gimnazjum Elbląskiego:

- *Die Matrikel des Gymnasiums zu Elbing (1598–1786)*, red. H. Abs, Gdańsk 1936 (edycja źródłowa dostępna online na stronie Elbląskiej Biblioteki Cyfrowej).

7. Metryka uczniów Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego:

- *Metryka uczniów Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego 1600-1817, cz. 1 (1600-1717)*, red. J. Tandecki, Z. H. Nowak, Toruń 1997,
- *Metryka uczniów Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego 1600-1817, cz. 2 (1718-1817)*, red. J. Tandecki, Z. H. Nowak, Toruń 1998.